

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ІВАНА ОГІЄНКА
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

До захисту допущено
Завідувач кафедри
_____ Урсу Н.О.
« ____ » _____ 2020 р.

Дипломна робота магістра
з теми:
**«ТРАДИЦІЇ НАРОДНОГО ЮВЕЛІРСТВА В СУЧАСНИХ ЖІНОЧИХ
ПРИКРАСАХ»**

Виконала: студентка групи ODR1-M19
галузі знань 02 Культура і мистецтво
спеціальності 023 Образотворче
мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
за освітньо-професійною програмою
Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація,
спеціалізація: декоративно-прикладне
мистецтво
Боднар Світлана Олександрівна
Керівник:
Луць С.В., кандидат
мистецтвознавства, старший викладач
Рецензент:
Урсу Н.О., доктор мистецтвознавства,
професор

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ПЕРЕДУМОВИ І РОЗВИТОК ЮВЕЛІРНОГО МИСТЕЦТВА.....	7
1.1 Історіографія дослідження	7
1.2 Етапи розвитку обробки металу	14
Висновок до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРНІ РИСИ МИСТЕЦТВА.....	26
2.1 Українське народне ювелірство	26
2.2 Поняття і класифікація ювелірних виробів.....	36
Висновок до розділу 2.....	55
РОЗДІЛ 3 ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЮВЕЛІРСТВА.....	55
3.1 Мистецтво виготовлення прикрас з нетипових матеріалів	55
3.2 Перспективи та напрями розвитку мистецтва прикрас в Україні.....	63
Висновок до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із провідних виразників української культури є ювелірне мистецтво як вид людської діяльності, що дозволяє виготовляти штучні прикраси тіла людини. Належить до мистецького оздобного ремесла. Люди одягали прикраси, щоб виразити свою індивідуальність і підкреслити належність до певного роду. Ювелірне мистецтво України – окреме оригінальне мистецьке явище, у якому нерозривно пов'язані промислова, авторська та освітня галузі.

В Україні до середини XVIII століття вживалася назва *золотарство*, хоч ювелірні предмети переважно виробляли зі срібла і рідше із золота (дорогого привозного металу) часто з додатком емалі, а в широкому значенні й з міді, нікелю, бронзи, заліза, сталі, олива, глини. Відповідно ювелірних майстрів називано *золотарями* або *злотниками* і *сріблярами*. У другій половині XVIII століття (на Заході зі XVII століття) для майстрів, що виробляли дрібні речі – *біж* (з французької *bijou*) з дорогоцінних металів прищепилася назва майстрів ювелірних справ, а для тих, що прикрашали золотарські вироби дорогоцінними каменями, – майстрами брильянтних справ.

У наш час особа, що займається ювелірною справою, називається ювеліром або золотарем. До прикрас тіла відносять не тільки вироби із дорогоцінних металів та каменів, але й і з «неблагородних» матеріалів – кістки, дерева, скла, а останнім часом – пластмас. Прикрасою тіла також вважається мальований, чи татуйований малюнок на тілі.

Золотарство в Україні – одне з найстарших мистецьких ремесел. Згідно з археологічними даними, історія ювелірної справи в Україні сягає палеолітичних часів і простягається через безперервну еволюцію технологій та стилів до наших днів.

Проблематика українського ювелірного радянського періоду майже не відображена в наукових дослідженнях.

Актуальність проблеми у наші дні визначається інтересом дослідників до історичного минулого декоративно-прикладних мистецтв, який активізувався в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Він проявився в прагненні сучасних художників глибше зрозуміти сутність художньої практики минулого й втілювати її у свою творчість. Не меншою мірою такий інтерес став характерним і для наукової думки. Всебічний мистецтвознавчий аналіз сучасного ювелірного мистецтва знаходимо в працях Р. Шмагала (2012), З. Чегусової (2002), Р. Шафран (2008), М. Кравченко(2014), Л. Пасічник (2015), С. Луця (2017).

Водночас у комплексі мистецтвознавчих проблем набуває ваги питання образно-мистецької змістовності ювелірних виробів як своєрідного художнього розпізнавального виразника різних соціальних груп та прошарків у процесі історичного формування українського етносу, соціуму, державності. Попри те, що окремих сторін означеного питання свого часу торкалися згадані вище вчені, окремі аспекти вивчення ювелірного мистецтва залишаються за межами системного наукового аналізу.

Для українського мистецтвознавства питання про зміну художніх властивостей, формування образно-змістовного українського ювелірного мистецтва у зв'язку з історичними умовами й суспільними запитами, в умовах сучасних трансформацій вітчизняної культури, внутрішніх та зовнішніх політичних протистоянь набуває актуальності та переосмислення як значного культурно-мистецького потенціалу.

Відсутність комплексного мистецтвознавчого дослідження з українського ювелірного мистецтва в аспекті вивчення його особливостей та їхніх змін як віддзеркалення суспільно-культурних історичних зрушень й обумовило звернення до означеної теми.

Мета дослідження – розкрити традиції народного ювелірного мистецтва в сучасних жіночих прикрасах у контексті історично обумовлених обставин.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** :

- проаналізувати історіографію проблеми та джерельну базу дослідження;
- охарактеризувати етапи розвитку обробки металу;
- дослідити особливості українського народного ювелірного його класифікацію, особливості виконання;
- охарактеризувати творчість українських митців.

Об'єкт дослідження – процес формування традицій народного ювелірного в сучасних жіночих прикрасах як витворі мистецтва, відповідного історичним умовам та суспільним запитам.

Предмет дослідження – особливості традицій народного ювелірного в сучасних жіночих прикрасах, його історичні зміни.

Методи дослідження. У дипломній роботі застосовано низку наукових методів, а саме: порівняльно-історичного, аналітико-описового, образно-стилістичного, а також методів аналогій та припущень. Аналіз історіографічного матеріалу, який окреслює становлення та розвиток новітнього українського ювелірного, доводить, що наукових досліджень, які дають змогу простежити формування загальних критеріїв і вектору розвитку зазначеної галузі на зламі ХХ–ХХІ ст. та вказують на творчі здобутки художників-ювелірів у хронологічній послідовності, поки що вкрай мало. Проте, серед дослідників сучасного українського художнього металу, зокрема в галузі ювелірного, варто відзначити низку відомих вітчизняних науковців, що активно аналізують художні процеси в царині сучасного ювелірного: Р. Шмагала (2012), З. Чегусової (2002), Р. Шафран (2008), М. Кравченко (2014), Л. Пасічник (2015), С.Луця (2017). Зазначимо, що окремі публікації у монографіях, періодиці, альбомах, каталогах, матеріалах міжнародних та всеукраїнських спеціалізованих виставок, а також інтернет-джерела слугують інформативними складовими сегментами, що загалом окреслюють окремі етапи становлення традицій. народного ювелірного в сучасних жіночих прикрасах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дипломній роботі дібрано матеріали, які можуть використовуватися у новітньому процесі підготовки майстрів декоративно-прикладного мистецтва – ювелірів.

Апробація роботи здійснювалася шляхом повідомлень на семінарських та практичних заняттях у навчальному процесі, під час захисту практик, на передзахисті дипломного проекту. Про результати дослідження повідомлялося на звітній науковій конференції студентів та магістрантів університету. За матеріалами доповіді опубліковано статтю.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (93 найменування). Загальний обсяг дослідження – 88 сторінок, із яких 70 – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Аналіз значного кола залучених для вивчення та розкриття теми джерел дозволяє відповідно до мети й завдань дослідження сформулювати такі висновки:

1. Аналіз історіографії за темою показав, що існує багата інформаційна база в дослідженні зарубіжного досвіду мистецтва прикрас. Водночас, серед наукових розвідок відсутні ті, де б комплексно розглядалися особливості виготовлення в Україні жіночих прикрас з альтернативних матеріалів.

2. На основі опрацювання літератури обрано оптимальне визначення терміна «прикраса» як виду мистецтва. Прикраса як декор, пов'язаний з образом людини, її анатомічною будовою, тілом і одягом, може бути виготовлена з коштовних, напівкоштовних і альтернативних матеріалів, де основну роль відіграє авторська концепція твору.

3. В Україні становлення та формування мистецтва прикрас має глибоку історію, вивченню якої присвячена низка досліджень мистецтвознавців. Найбільшою мірою досліджено художні особливості прикрас останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.

У процесі дослідження визначено, що мистецтво прикрас представлене творчістю провідних авторів. Це становить важливу картину основних тенденцій прикрас, виражених у формах, художніх образах, концепціях і застосуванні матеріалів. Отже, у творчості художників, які виготовляють прикраси, спостерігається трансформація традиційного розуміння ювелірної прикраси спершу до синтезу матеріалів, а потім – вираження пластичних образів за допомогою альтернативних матеріалів.

Від початку ХХІ ст. художники широко застосовують нові матеріали та техніки їх обробки, які сприяють розкриттю пластичної виразності форми прикраси, художніх особливостей. Розвиток мистецтва прикрас сьогодні багато в чому пов'язаний з розвитком дизайну, декоративно-ужиткового мистецтва зокрема. Пошук засобів художньої виразності, створення декоративної умовності та асоціативності стають пріоритетними у створенні прикраси.

Прикраси розвиваються у власному руслі, де крайні позиції займає стилістика етнічних прикрас, народного мистецтва, з одного боку, і бажання адаптувати виражальні засоби декоративного, образотворчого мистецтва та сучасного дизайну зверненням до абстракціонізму, кубізму, конструктивізму, мінімалізму, гай теку, стімпанку – з іншого. Перспективи розвитку мистецтва прикрас безпосередньо пов'язані із створенням відповідної навчально-матеріальної бази, галерей, організацією виставок, публікацій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх Т.М. Теоретико-методологічні засади товарознавчої експертизи коштовностей. Теорія та практика. Монографія. – К.: КНТЕУ, 2007. – 388 с.
2. Артюх Т.М. Діагностика та експертиза коштовностей. Підручник. – К.: «Альтерпрес», КНТЕУ, 2004. – 480 с.
3. Артюх Т.М. Експертиза дорогоцінних металів та коштовного каміння. Навчальний посібник. – К.: КНТЕУ, 2008. – 188 с.
4. Артюх Т.М. Оцінка культурних цінностей. Навчальний посібник. – К.: КНТЕУ, 2011. – 188 с.
5. Асєєв Ю. Джерела мистецтва Київської Русі. К. 1980.
6. Вироби золотарські. Терміни та визначення. К.: Держстандарт України, 1998. – 29 с.
7. Беспалый Л. Ювелирные изделия. М. 1950;
8. Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси ХІХ – початку ХХ ст. / Г. Врочинська. – Київ : Родовід, 2007. – 232 с.
9. Ганіна О., Старченко О., Арустамян Ж., Гарбуз Б. Музей іст. коштовностей УРСР. К. 1984.
10. Городецький В.І. Етнодизайн ювелірних виробів: Навчальна програма та методичні рекомендації для студентів спеціальності «декоративно-прикладне мистецтво» (спеціалізація). За ред.проф. Б.М.Тимківа. – Івано-Франківськ, Плай, 2008. – 89 с.
11. Городецький В.І. Технологія виготовлення ювелірних прикрас «Художнє травлення» для студентів спеціальності 6.020208 7 (бакалавр), 7.020208 (спеціаліст), 8.020208 (магістр); декоративно-прикладне мистецтво: Навчальний посібник / В.І.Городецький. – Івано-Франківськ, Плай, 2012. – 180 с.

12. Енциклопедія художнього металу. Том I. Світовий та український художній метал. Том II. Художній метал України ХХ – поч. ХХІ ст. / Автор проекту Р. Т. Шмагало. – Львів: Апріорі, 2015.
13. Жолтовський П. Художній метал. Іст. нарис. К. 1970.
14. Жолтовський П. Художнє життя в Україні в ХVІІІ ст. К. 1983.
15. Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. Т. 5 / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К. : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2016. – 546 с.
16. Казакова Л. В. Декоративное искусство России в контексте мирового студийного творчества 1980–2010 / Л. В. Казакова. – Москва : Гнозис, 2013. – 157 с.
17. Кантор А. Искусство восьмидесятих годов / А. Кантор // Советское искусствознание. – Вып. 24. – Москва, 1988. – С. 5-9.
18. Кравченко М. Експериментальні візії / М. Кравченко // Ковальська майстерня. Каталог «Художня обробка металу в навчальних закладах України». – 2006. – № 3(5) – С. 187-205.
19. Кравченко М. Львівська ювелірна школа – магнетизм творчості / М. Кравченко // Образотворче мистецтво. – 2006. – № 3 – С. 83.
20. Кравченко М. Традиції і сучасність львівської школи ювелірного мистецтва / М. Кравченко // Мистецтвознавчий автограф. – Вип. 2. – Львів, 2007. – С. 182-189.
22. Кравченко М. Художньо-естетичні особливості авторських прикрас в Україні останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. / М. Кравченко // Зб. наук. статей Варшавського університету «Метаморфози в українській культурі». – Варшава, 2015. – С. 415-439.
23. Кравченко Я. 100 творів Станіслава Вольського / Я. Кравченко // Народна творчість та етнографія. – 1987. – № 2. – С. 91.
24. Кравченко Я. Бібліографічний покажчик / Я. Кравченко. – Львів : Колір Про, 2005. – 60 с.

25. Кравченко Я. Душі чудові поривання: [Бесіда з ювелірами: В. Фединським та Д. Футорським] / Я. Кравченко // Архів Львівського телебачення. –1984. – 26 лют.
26. Кравченко Я. Душі чудові поривання / Я. Кравченко // Ленінська молодь. – 1983. –22 лист.
27. Кравченко Я. Майстер карбівничий: [Бесіда з художником В. Паніним] / Я. Кравченко // Архів Львівського телебачення. –1985. – 3 серпня.
28. Кравченко Я. Художнє життя: Львів / Я. Кравченко // Образотворче мистецтво. – 1982. – № 6. – С. 32.
29. Кравченко Я. Ювелірні прикраси Ігоря Турчина: [Бесіда з майстром-ювеліром] / Я. Кравченко // Архів Львівського телебачення. – 1984. – 12 грудня.
30. Лань О. Станіслав Вольський: «Я біжу за Фаберже» / О. Лань // Високий замок. – 2001. – № 12.
31. Ламонова О., Романовська Т., Русяєва М., Рябова В. та ін. 100 найвідоміших шедеврів України – Київ: Автограф, 2004.
32. Лапковская Э. А. Прикладное искусство средних веков в Государственном Эрмитаже: изделия из металла / Э. А. Лапковская. – Москва : Искусство, 1971. – 84 с.
33. Линнакс Л. Эксперименты с эмалями /Л. Линнакс // Декоративное искусство СССР. –1974. – №3. – С. 2-23.
34. Логинов В.Д. Ювелирные товары и часы. М.:Экономика ,1980;
35. Луць С. В. Архетипи як основа художньо-образної архітекτονіки у творчості Класичного ювелірного Дому «Лобортас» / С. В. Луць // British Journal of Science, Education and Culture. – London : London University Press, 2014. – N 1 (5). – January – Juny. – P. 502-508.
36. Луць С. В. Колекціонування творів ювелірного мистецтва: специфіка утворення зібрань / С. В. Луць // Актуальні питання культурології. – 2017. – Вип. 17. - С. 171-176. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apkant_2017_17_37.

37. Луць С. В. Особливості типологічної класифікації творів мистецтва Класичного ювелірного Дому «Лобортас» / С. В. Луць // Українське мистецтвознавство / Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2014. – Вип. 14. – С. 220-228.
38. Луць С. В. Особливості традиційних та інноваційних технологій, та методів в творчості Класичного ювелірного Дому «Лобортас» / С. В. Луць // Народознавчі зошити / Інститут народознавства НАН України. – Львів, 2014. – Вип. 5. – С. 1073-1079.
39. Луць С. В. «Романтичний авангард» в творчості мистців Класичного ювелірного Дому «Лобортас» / С. В. Луць // Мистецтвознавство'14. СКІМ. – Львів, 2014. – С. 173-182.
40. Луць С. В. Специфика становления Классического ювелирного Дома «Лобортас» (Киев, Украина) / С. В. Луць // Международный сборник научных трудов. Дизайн – искусство – промышленность. – Челябинск : Издательский дом «Технэ», 2014. – Вып. 2. – С. 107-113.
41. Львівська національна академія мистецтв. [Інформаційне видання]. — Львів : Простір, 2006. – 60 с.
42. Львівські сувеніри : буклет / [упоряд. М. Курилич]. – Львів : Каменярь, 1965. – 28 с.
43. Львівський державний ювелірний завод // 24 карати. Мода, стиль, коштовності. –1999-2000. – №1(3). – С. 23.
44. Львівський ювелір Станіслав Вольський / Розмову вела мистецтвознавець А. Блошинська // 24 карати. Мода, стиль, коштовності. — 2001. –№ 9. – С. 25-28.
45. Макаров А. Радянське декоративне мистецтво : альбом / А. Макаров. – Москва : б.в., 1974. –127 с.
46. Мастера XXI века. – Москва : Бук Хаус, 2004. – 192 с.
47. Орловский Е.І. Товароведение ювелирных товаров и часов. – М.: Экономика,1983.

48. Музей історичних коштовностей України. (б.р.). Взято з http://miku.org.ua/yvelirne_mistectvo_suchasni_ukr_majstri_20st.html.
49. Пасічник Л. Одкровення душі металу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://artukraine.com.ua/a/dushaimetal#.VYacHrY9-0c>
50. Пасічник Л. Сучасне ювелірне мистецтво України: творчі пошуки та знахідки провідних митців Криму / Л. В. Пасічник // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Вип. 19. [Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету Том 1]. – Рівне, 2013. — С. 145-149.
51. Пасічник Л. Художня спрямованість діяльності кафедр художнього металу Львівської національної академії мистецтв і Косівського інституту декоративного та прикладного мистецтва в контексті підготовки художників-ювелірів /Л. В. Пасічник // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. Зб. наук. праць. Вип. 14. / [гол. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2014. – С. 212-220.
52. Пасічник Л. В. Ювелірне мистецтво України ХХ – початку ХХІ століття. Історія, стилістика, персоналії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Пасічник Лілія Володимирівна. – Київ, 2015. – 24 с.
53. Петренко М. Укр. золотарство ХVІ – ХVІІІ ст. К. 1970.
54. Роботи сучасних українських майстрів-ювелірів 70-90-х років ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://miku.org.ua/yvelirne_mistectvo_suchasni_ukr_majstri_20st.html
55. Рыбаков Б. Ремесло древней Руси. М. 1948.
56. Рыбаков Б. Декоративно-прикладное искусство Руси X–XIII веков. Иллюстрированный альбом. Издательство «Аврора», Ленинград, 1971.
57. Селиванкин С.А.Тарасов С.В. Ювелирные изделия и часы. М.: 1960.
58. Спаський І. Дукати і дукачі України. Іст. нумізматичне дослідження. К. 1970.
59. Товароведение и экспертиза ювелирных товаров. / под общ.ред. В.И. Самарина — М.: Изд-во Рос. Екон. Акад., 2003. – 235с.

60. Усенко П. Ювелирные изделия и самоцветы. - Одесса: «Принт Мастер», 1998. -200с. 3 ДСТУ 3375-96
61. Уткин П. Современные ювелирные украшения и костюм / П. Уткин. – Москва : Легкая индустрия, 1970. – 164 с.
62. 1. Фединчук О. Б. Шийно-нагрудні чоловічі та жіночі бісерні прикраси Північної Буковини. Вісник Львівської національної академії мистецтв (Вип. 35, с. 75-81). Львів: ЛНАМ .
63. Фединчук О. Б. Основні тенденції розвитку шийно-нагрудних прикрас на Буковині від первісності до давньоруського періоду. Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті (2018 .- № 6, с. 115-119). Харків: ХДАДМ. (2017
64. Фединчук О. Б. Намисто в комплексі прикрас русинів та румунів XIX–XX ст. Народознавчі зошити, 2017 6, 1549-1556.
65. Фединчук О. Б. Специфіка шийно-нагрудних прикрас у традиційному одязі румунів Буковини. Українське мистецтвознавство, 2017 4, 103-110.
66. Фединчук О. Б. (. Характер традиційних шийно-нагрудних прикрас євреїв Буковини. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв (2017. - № 6, с. 99-105). Харків: ХДАДМ.
67. Фединчук О. Б. Прикраси з бісеру буковинської народної майстрині Настасії Марусик. Науковий вісник Закарпатського художнього інституту (Вип. 10, с. 87-89). 2018. Ужгород: Закарпат. худ. Ін.-т.
68. Фединчук О. Б. (). Народні шийні обереги Буковини, їх характеристика та властивості. Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст (Кн. 2, с. 475-479). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015.
69. Фединчук О. Б. (). Колекція шийних оберегів музею Вижницького коледжу прикладного мистецтва. Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Супрун В. П. 2013.

70. Фединчук О. Б. . Художні та технологічні особливості виготовлення бісерних прикрас Буковини на заняттях з професійної майстерності, кафедри декоративно-прикладного мистецтва. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (Вип. 712. Педагогіка та психологія, с. 193-199). Чернівці: Чернівецький нац. ун-тет. 2014.

71. 10. Фединчук О. Б. (). Витоки й особливості побутування шийно-нагрудних прикрас на Буковині: австрійський період. Гуманітарний корпус (Вип. 15, с. 229-232). Вінниця: Нілан-ЛТД. -2018.

72. Художня обробка металу в навчальних закладах України : каталог // Ковальська майстерня. – 2006. – № 3 (5). – 212 с.

73. 145. Чаговець Т. Ювелірні вироби / Т. Чаговець // Народні художні промисли УРСР : довідник / [відп. ред. Захарчук-Чугай Р. В.]. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 94-98.

74. Чегусова З. Декоративне мистецтво України кінця ХХ сторіччя. 200 імен : альбом-каталог / З. Чегусова. – К. : ЗАТ «Атлант ЮЕмСі», 2002. –511 с. : іл.

75. Чегусова З. Емалевий вибух в Україні / З. Чегусова // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 3(71). – С. 56-57.

76. Шафран Р. (2008). Особливості професійного ювелірного мистецтва Львова кінця ХХ століття. *Вісник ЛНАМ*, 5, С. 80-102.

75. Шмагало Р. Т. Всеволод Волощак: емалеве гроно ювілею / Р. Т. Шмагало // Образотворче мистецтво. – 2012. – № 3-4. – С. 173.

76. Шмагало Р. Т. Всеволод Волощак: емалеве гроно ювілею // Всеволод Волощак. Ювелірне та емальєрне мистецтво : каталог / Р. Т. Шмагало. – Львів : Растр-7, 2014. – С. 6-7.

77. Шмагало Р. Декоративно-ужиткове мистецтво [Метал, камінь] Словник Т. 1. / Р.Т. Шмагало. – Львів : Афіша, 2000. – 364/58 с.

78. Шмагало Р. Декоративно-ужиткове мистецтво [Метал, камінь]. Словник. Т. 2. – Львів : Афіша. 2000. – 400/71 с.

79. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції / Р.Т. Шмагало. – Львів : Українські технології, 2005. – 528 с., 742 іл.

80. Шмагало Р. Нариси з історії зарубіжного декоративно-ужиткового мистецтва : навч. посібн. Розділ “Художній метал” / Р.Т. Шмагало. – К. : ІСДО, 1995 – С. 261-317.

81. Шмагало Р. Світовий та український художній метал. Класифікація, термінологія, стилістика, експертиза. [Енциклопедія художнього металу. Т. 1] / Р. Т. Шмагало. – Львів : Апріорі, 2015. – 420 с.

82. Шмагало Р. Станіслав Вольський / Р. Т. Шмагало // Українське мистецтво. – 2003. – літо-осінь № 2. – С. 100.

83. Шмагало Р. Художній метал України ХХ – ХХІ ст. [Енциклопедія художнього металу. Т. 2] / Р. Т. Шмагало. – Львів : Апріорі, 2015.- 275 с.

84. Шмагало Р. Художня емаль та ювелірство України у світі ХХ – початку ХХІ ст. / Р. Т. Шмагало // ІІ Міжнародний фестиваль емалі в Україні. Пам’яті Юлії Бородай. Каталог. – Київ, 2013. – С. 90-95.

85. Шмагало Р. Ювелірне мистецтво України: авторський пошук і ринок / Р.Т. Шмагало // Образотворче мистецтво. – 2012. – № 3-4. – С. 34-35.

86. Шмагало Р. Ювелірне мистецтво та емальерство другої половини – початку ХХІ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://artmetal.org.ua/енциклопедія/художній-метал-україни-20-21/ювелірне-мистецтво-та-емальерство-2-20-21/>

87. Шумилович Б., Івасюта О., Петрів О. Історія ювелірної справи в Україні // Ювеліри України. Тематичний збірник. – Київ, 2006. – С. 6-1.

88. Шумилович Б., Івасюта О., Петрів О. Матеріали до VI міжнародної конференції товариств художників-ювелірів «ARS ORNATA EUROPEANA». (Краків, 2000 рік).

89. Уткин П. Русские ювелирные украшения. М. 1970;

90. Ювелірне та емалеве мистецтво : [кат. робіт] / Всеволод Волощак. – Львів : Растр-7, 2014. – 127 с. : кольор. фот., портр. ; 30x21 см. – Текст парал. укр., англ. – У паліт. – 1 000 пр.
91. Ювеліри України : імідж.-презентац. вид. / [авт.-упоряд. В. В. Болгов]. – К. : Укр. акад. геральдики, товар. знаку та логотипу, 2007. – 301 с. : іл., табл., портр. ; 30 см. – Текст: укр., англ. – Імен. покажч.: с. 285-293.
92. Ювеліри України : імідж.-презентац. вид. / [авт.-упоряд. В. В. Болгов]. – К. : Укр. акад. геральдики, товар. знаку та логотипу, 2007. – 301 с. : іл., табл., портр. ; 30 см. – Текст: укр., англ. – Імен. покажч.: с. 285-293.
93. Як оцінювати коштовності з дорогоцінних каменів та металів / Індутний В.В., Татаринцев В.І., Павлишин В. І. і інш. – К.: ТОВ» АЛМА», 2001. – 268 с.